

مطالعات علوم اسلامی انسانی

مقاله پژوهشی، سال دهم، شماره ۳۹، پاییز ۱۴۰۳ (ص ۸-۱۳)

دریافت: شهریور ماه ۱۴۰۳ پذیرش: آبان ماه ۱۴۰۳

تأثیر فرهنگ بر مقاومت‌های اجتماعی زنان از دیدگاه مقام معظم رهبری

The impact of culture on women's social resistance from the perspective of the Supreme Leader

فاطمه بهرامی / کارشناسی ارشد زبان و ادبیات عربی دانشگاه اراک، سطح ۲ مدرسه علمیه فاطمه الزهرا (سلام الله علیها) اراک.

Fateme Bahrami/ Master's Degree in Arabic Language and Literature, Arak University, Level 2, Fatima Al-Zahra Theological School, Arak.

fatemehbahramiii786@gmail.com

Abstract

One of the most important practical components of today's society is the impact of Islamic culture on the social life of people, for this reason, to better understand this component, the Supreme Leader's views on women's social resistance and its impact on culture were considered and investigated. Based on the study of women's social resistance, the most used component is the impact of culture on women's social resistance, which is why the study of this issue is considered one of the most important topics of this article. In this article, with the aim of examining the words of the leader and his opinion regarding the social resistance of women and their presence in the social scene, it is one of the most important and effective bases, an attempt has been made to explore the opinion of the leadership of His Holiness for the presence of women in the cultural and social arena. and be checked. The research results showed that women play a significant role in social resistance. The results of the research showed that women play a significant role in social resistance. This article tries to investigate the impact of culture on women's social resistance from the Supreme Leader's point of view with a descriptive and analytical method based on topical verses.

چکیده

یکی از مهم‌ترین مولفه‌های کاربردی جامعه امروزی تأثیر فرهنگ اسلامی بر زندگی اجتماعی انسانهاست به همین دلیل برای شناخت بیشتر این مولفه دیدگاه‌های مقام معظم رهبری مبنی بر مقاومت‌های اجتماعی زنان و تأثیر آن بر فرهنگ مورد تامل و بررسی قرار گرفت. بر مبنای بررسی مقاومت‌های اجتماعی زنان پر کاربردترین مولفه تأثیر فرهنگ بر مقاومت‌های اجتماعی زنان است که برای همین بررسی این موضوع یکی از مهم‌ترین مباحث این نوشتار به شمار می‌آید. در این نوشتار که با هدف بررسی سخنان رهبری و نظر ایشان مبنی بر مقاومت‌های اجتماعی زنان و حضور آنها در صحنه اجتماعی از مهم‌ترین و موثرترین مبانی قرار گرفت، تلاش شده تا نظر رهبری معظم له را برای حضور زنان در عرصه فرهنگی و اجتماعی مورد کنکاش و بررسی قرار گیرد. نتایج پژوهش نشان داد زنان نقش چشمگیری در مقاومت‌های اجتماعی دارند. این نوشتار با روش توصیفی و تحلیلی با بر گرفته از آیه‌های موضوعی درصدد است به بررسی تأثیر فرهنگ بر مقاومت‌های اجتماعی زنان از دیدگاه مقام معظم رهبری بپردازد.

کلیدواژه‌ها: فرهنگ، مقاومت‌های اجتماعی، دیدگاه رهبری معظم له.

Keyword: culture, social resistance, vision of the leadership of His Holiness.

مقدمه

یکی از مهم‌ترین و موثرترین اهداف‌های جامعه بشری امروزه و در عصر معاصر تأثیر فرهنگ بر حضور فعالانه انسانها در جامعه اسلامی است که زنان یکی از شخصیت‌های مهم جامعه هدف برای برقراری ارتباط و حضور موثر در جامعه اسلامی به شمار می‌آیند. به همین دلیل بررسی تأثیر فرهنگ اسلامی جامعه هدف بر مقاومت‌های اجتماعی زنان یکی از مهم‌ترین مولفه‌های عصر حاضر است. در این نوشتار که با تکیه بر بیانات مقام معظم رهبری معظم له انجام گرفته است بر آنیم تا نظرات رهبری معظم له را در مورد مقاومت‌های اجتماعی زنان مورد بررسی قرار دهیم و تأثیر فرهنگ را بر مبنای جامعه هدف و اسلامی مورد واکاوی قرار دهیم. فرهنگ اصیل اسلامی از مهم‌ترین و موثرترین فرهنگ‌های عصر حاضر می‌باشد که با ظهور و بروز انقلاب فرهنگی در بین افراد جامعه اسلامی نمود بیشتری در جامعه دینی داشت. دین اسلام هم که بر حضور اجتماعی زنان در عرصه فرهنگی و اجتماعی شان و منزلت خاصی قائل است این موهبت بزرگ الهی را مورد تقدیر قرار داده و بر حضور زنان در عرصه‌های اجتماعی و چگونگی مقاومت‌های آنان در عرصه فرهنگی و سیاسی به ارائه راه‌حل‌های مبنایی در قرآن مجید اشاره نموده است. همچنین مقام معظم رهبری در دیدارهای مختلف شان با زنان اسلامی چه جمعی از دانشجویان و زنان فعال فرهنگی و سیاسی به تبیین این مساله پرداختند و نقش زنان را بر نمود هر چه بیشتر فعالیت فرهنگی و اجتماعی و تأثیر شگرف آن را بر جامعه اسلامی پیش از پیش یاد آور شده اند.^۱

مفهوم شناسی واژگان تحقیق فرهنگ در گستره لغت و اصطلاح

فرهنگ به مفهوم دانش گسترده ای است که اعم از علم معرفت تعلیم و تربیت آثار علمی و ادبی یک قوم یا ملت است و هم آن را مجموعه آداب و رسوم، عقاید، افکار، ارزش‌ها و هنج‌ها را می‌نامند. همان گونه که آن را مجموعه عنصرهای ذهنی می‌دانند که از نسلی به نسل دیگر انتقال می‌یابد. رهبر معظم انقلاب اسلامی فرهنگ را مویذ دانش هر ملت و انقلابی می‌دانند که ایشان مجموعه دستاوردهای ذهنی آن جامعه را از مهم‌ترین مولفه بر می‌شمارند که شامل دانش، اخلاق، سنن، آداب و مسائلی از این قبیل است و از این موارد سرچشمه می‌گیرد. به طور کلید ذهنیت حاکم بر یک جامعه به معنای وسیعش فرهنگ آن جامعه را تشکیل می‌دهد. فرهنگ اعم از آن است که ذهنیت از درون و بطن جامعه جوشیده باشد و فرآورده تجربیات و اندیشه‌های خود آن جامعه باشد و یا اینکه خارج از آن جامعه فرهنگی در آن راه یافته باشد که رنگ و لعاب جامعه هدف را به خود بگیرد. این فرهنگ بیرونی می‌تواند در درون جامعه هضم شود و تبدیل به فرهنگ غالب جامعه شود. رهبری معظم له در یک تعریف کاربردی نیز فرهنگ را متأثر از ادبیات، هنر، عقاید، آداب و سنت و خلیات یک جامعه هدف معرفی می‌کند.^۲

تأثیر فرهنگ ایرانی اسلامی

فرهنگ اسلامی ایرانی که از دیر باز مورد هدف جامعه‌های مختلف اسلامی بوده است برای رسیدن به این فرهنگ ایرانی از مولفه‌ها و مبنای فرهنگ‌های اصیل و اسلامی به کار گرفته می‌شود. نمود فرهنگ اسلامی ایرانی مستلزم کارهای فرهنگی در بطن جامعه هدف بود؛ که یکی از این کارهای فرهنگی توسط بنوان جامعه هدف انجام می‌پذیرفت. زنان جامعه اسلامی با هدف بهره‌گیری از اهداف انقلاب فرهنگی و با دیدگاه مقاومتی اجتماعی در عرصه فرهنگی پای به میان نهادند و توانستند هر چه بیشتر نقش بسیار شایسته و پر رنگی را در جامعه اسلامی رقم بزنند. در این زمان بود که نیاز به کار فرهنگی و اجتماعی در جامعه اسلامی توسط بانوان مورد استقبال همگان قرار گرفت. کار فرهنگی غالباً شکل‌گیری هیات فرهنگی است که در غالب تشکیلات فرهنگی اجتماعی به

^۱ شجاعیان، محمد. انقلاب اسلامی و رهیافت فرهنگی. ۱۳۸۲

^۲ شورای هماهنگی تبلیغات اسلامی، ره توشه انقلاب. مجموعه آثار. ۱۳۷۱

کنشگری در فضای فرهنگی اجتماعی جامعه می‌پردازند و برای تحقق آرمان‌های اسلامی همه سعی و تلاش خود را مبنی بر پیشرفت جامعه اسلامی به کار می‌گیرند.^۳ بنابراین شناخت ابعاد فرهنگی اجتماعی جامعه هدف از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. شناخت ابعاد فرهنگی و کار فرهنگی موید مساله شناسی زنان کنشگر فرهنگی است که فضای فرهنگی و اجتماعی جامعه را به دست بگیرند و آن فرهنگ غالبی که بر جامعه سایه افکنده است را کنار بگذارند و به مولفه مهم و اساسی فرهنگ اصیل اسلامی با اهداف اسلامی ایرانی دست یابند.

کار فرهنگی نیازمند عزم ملی اجتماعی

در زمینه کار فرهنگی مهم‌ترین مولفه کاربردی داشتن یک عزم و اراده ملی میهنی است که با توجه به اینکه زنان و بانوان جامعه اسلامی یکی از فعال‌ترین کنشگران جامعه محسوب می‌شوند؛ باید که برای تربیت نسل‌های جوان و نسل آینده مورد هدف جامعه شناسان فرهنگی باشند که آموزش داده شوند و بعد از این مرحله به انجام عمل دست می‌یابند؛ که آن بروز و ظهور یک عملکرد اجتماعی فرهنگی در بطن جامعه است که بتواند فرهنگ غالب بر جامعه را کنار بزند و یک فرهنگ اسلامی دینی را جایگزین کند. بنابراین داشتن یک نیروی قوی در بین بانوان جامعه برای فعالیت‌های فرهنگی و موید بر مقاومت‌های اجتماعی بسیار در آینده سازی جامعه اسلامی تاثیر گذار است. بدیهی است که چنین امری نیازمند به حرکت جهادی و کنشگری انقلابی، فرهنگی است فرهنگ عمومی جامعه که در سالهای اخیر دستخوش نابسامانی‌های فراوانی بوده است. این نابسامانی‌ها بیش از هر مساله‌ای ریشه در نا آگاهی افراد آن فرهنگ‌ها دارد. احیای سنتها به ویژه امر به معروف و نهی از منکر به بیان دیگر واجب فراموش شده می‌تواند در حوزه مقاومت اجتماعی فرهنگی پشتوانه محکمی برای این هدف والا باشد. رویکرد مسئولان اجتماع باید مبتنی بر استفاده از حضور افرادی باشد که بتوانند نقش مهمی در کنشگری در جامعه اسلامی ایفا کنند و به علت اینکه زنان و بانوان از مهم‌ترین تاثیر گذاران کنشگری در فضای اجتماعی مبنی بر فرهنگ خانوادگی آنان در جامعه هدف به شمار می‌آیند، باید که سعی بر آن شود که بانوان جامعه اسلامی مورد آموزش و تعلیم قرار بگیرند تا فرزندان با ایمان و با فرهنگ اصیل تحویل جامعه اسلامی دهند که از این جمعه فرزندان یک جامعه دینی فرهنگی به وجود می‌آید.

جایگاه تعلیم بانوان در فرهنگ اسلامی

یکی از مهم‌ترین مولفه‌های فرهنگی تعلیم بانوان کنشگر اجتماعی فرهنگی جامعه هدف می‌باشد. بر این اساس بایستی که تمهیداتی برای آموزش صحیح بانوان و زنان به عمل بیاید تا فرهنگ اسلامی ایرانی بر جامعه دینی حاکم شود و این فرهنگ به صورت جاودانه در بطن جامعه اسلامی نمود و ظهور بیابد.^۴ یکی از با اهمیت‌ترین حرکت‌ها، حرکت جامعه اسلامی با نوع حرکت بانوان اسلامی به سمت تعالی و کمال است. در جامعه این حرکت بنیادین یک نماد و نشانه فرهنگی اجتماعی است که نوع غالب مقاومت‌های اجتماعی زنان را در جامعه مورد هدف قرار می‌دهد. بانوان ما از خود حرکت‌هایی را در جامعه نشان داده‌اند که موید بروز و ظهور حرکت‌های ناب انقلابی است یکی از آن حرکت‌های با اهمیت تقدیم فرزندان خود در راه پیروزی وطن است که فرزندان عزیزشان در راه اسلام و اهداف آن به درجه شهادت نائل شدند و توانستند سرمایه‌های با ارزشی را برای کشورمان رقم بزنند. اسلام از جهتی به مسئله زنان اطوره و الگو می‌پردازد که از بارزترین نقش‌های زنان در امور اجتماعی فعالیت‌های برجسته آنها را مثال می‌زند. زنان در طول دوران اسلامی از صدر اسلام تا کنون توانسته‌اند موفقیت‌ها و مقاومت‌های اجتماعی بسیاری را از خود نشان دهند.

اهمیت مساله تعلیم زنان در جامعه اسلامی

اهمیت تعلیم زنان در جامعه اسلامی آن هم به صورت هدفمند یکی از مهم‌ترین و موثرترین سرچشمه‌های بروز و ظهور فرهنگ اسلامی در جامعه است؛ به طوری که این هدفمند بودن تعلیم بانوان یک شاخصه فرهنگی به شمار می‌آید. مسئله تعلیم زنان یکی از مهم‌ترین مباحث روز جامعه بشری است که موید تمدن اصیل آن جامعه است. یکی از اساسی‌ترین مسائل هر تمدنی در هر جامعه

^۳. شریعتی، علی. بازشناسی هویت ایرانی اسلامی. ۱۳۷۱

^۴. شفیعی، حسین. آیت بصیرت. ۱۳۸۳

بانوان آن می‌باشند. به فرموده مقام معظم رهبری اگر به ریزه کاری‌های بانوان در بطن فرهنگ دقت کنیم می‌بینیم که اندیشیدن در مورد فعالیت‌های فرهنگی اجتماعی زنان در جامعه اسلامی و درخشیدن آنها از چه اهمیت والایی در جامعه بر خور دار است. آنها مانند قله‌های مرتفع هستند که دست نیافتنی می‌باشند و در هر کاری می‌توانند بهترین اندیشه‌ها را در عمل ارائه دهند و از جمله فرزندان شایسته‌ای را به این مرزو بوم تقدیم نمایند

اهمیت نقش زنان و عملکرد آنها در جامعه

نقش زنان در جامعه اسلامی از پر اهمیت ترین عملکردها در جامعه می‌باشد، که این مولفه نشانگر این است که زنان بایستی بر طبق نقش و عملکرد خودشان در جامعه اسلامی ظاهر شوند و فعالیت عای در توان و شایستگی تعیین شده از سوی اسلام را مد نظر خود قرار بدهند. اسلام برای حضور فعال زنان در جامعه به ریحانه بودن زنان اشاره می‌کند. همچنان که امیر مومنان حضرت علی (علیه السلام) در حکمت‌های نهج البلاغه و در روایت‌ها اشاره نموده اند که: «المراه ریحانه لیست بقهرمانه» این فرموده ایشان موید آن است که زن به عنوان یک ریحانه خوشبویی است که برای فعالیت‌های خاص در جامعه منتخب می‌شود. زنان لطیف می‌باشند و دارای ارزش‌های والایی هستند. نگاه اسلام و به تبع آن دیدگاه مقام معظم رهبری به فعالیت زنان در جامعه موید مقدم دانستن ارزش‌های آنها و حفظ منزلت و جایگاه زنانه آنهاست. در نظام مقدس اسلامی و انقلاب اسلامی جایگاه وجودی زنان تا بدان جاست که یک روز را به پاس قدر شناسی از جنس مونث به او اختصاص داده اند. دیدگاه رهبری معظم له به زن در روز زن این است که: «روز زن یعنی نگاه درست و مبتنی بر منطق زنان که نیمی از جمعیت بشریت را تشکیل می‌دهند»^۵.

بانوان عنصر ویژه مقاومتی فرهنگی در جامعه اسلامی

زنان یک از عناصر مهم رواج فرهنگ اسلامی نوین در جامعه می‌باشند، که نقش این عناصر و دلالت آن بر ویژگی‌های فرهنگی و نقش آفرینی آنها دارای ارزش ویژه ای است. این ارزش تا بدانجا است که رهبری معظم له نگاه ویژه ای بر عنصر کنشگری زنان بر مقاومت‌های اجتماعی آنها دارند و برای حضور آنها در جامعه داشتن مولفه‌هایی چون اخلاق اسلامی و صبر و همچنین متقدم دانستن اهداف انقلاب فرهنگی اسلامی با تکیه بر تمدن نوین اسلامی را بر می‌شمارند. ایشان بیان می‌دارند که زنان باید که در اجتماع فعالیت مداوم داشته باشند و به اندازه توان جسمی خودشان و بر حسب نیازها و ضرورت‌های اجتماعی تعریف شده برای آنها از نظر اسلام ناب در جامعه حضور یابند شرع مقدس اسلام نیز مانعی برای حضور زنان در عرصه اجتماعی و فرهنگی نمی‌بیند. بنابراین دانستن این اصل که زن ریحانه است و قهرمان نیست بدین معناست که قهرمان به معنای پیشکار و خدمتکار آبرومند است و خطاب به مردان گفته شده که زنان در خانه‌های شما مثل گلی لطیف هستند که باید نسبت به آنها با کمال ظرافت و دقت رفتار کنید. اینگونه نیست که کارهای سنگین را به بانوان محول کنید این یکی از مسائل مهم است. از دیدگاه مقام معظم رهبری معظم له ایشان نظری میانه دارند. یعنی زن اگر فرصت و فراغت داشته بتاشد و فرزند پروری مانع او نگردد، شوق و علاقه و نیرو و توان جسمانی داشته باشد و بخواهد فعالیت‌های اجتماعی، سیاسی یا اقتصادی داشته باشد، مانعی ندارد، اما اینکه او را مجبور کنند و بگویند که حتما شغلی را باید بپذیری اینگونه نیست، یا بگویند که شغلی داشته باشی که در آمد بیشتری داشته باشی و بتوانی در تامین هزینه‌های زندگی کمک شایانی داشته باشی، اینگونه نباید باشد. این نوع تحمیل بر زنان جامعه اسلامی است.

نقش آفرینی بانوان در استحکام فرهنگ اسلامی

اینکه زنان می‌توانند با نقش آفرینی خود تحولی شگرف در ایجاد فرهنگ اسلامی و تمدن جدید اسلامی داشته باشند یکی از مهم ترین مسائل امروز جامعه اسلامی است. داشتن یک فرهنگ اصیل در جامعه آن هم با حضور زنان فعال رسانه ای و کنشگر فرهنگی در رواج فرهنگ اصیل اسلامی از اهمیت ویژه ای برخوردار است. رواج فرهنگ اصیل مستلزم داشتن تقوا و اخلاق مدارانه در راستای اهداف اسلام ناب محمدی است. به دلیل اینکه زنان در تربیت نسل‌های آینده نقش سازنده ای را بر عهده دارند، که آن فرزندان هم

^۵ تبیین نگاه رهبری در خصوص نقش بانوان در جامعه، ۴ بهمن ۱۴۰۰

^۶ منشور فرهنگ عمومی مقام معظم رهبری، ۱۴۰۰

باید به نحوی تربیت شوند که مدافع ارزش‌های انقلاب فرهنگی اصیل باشند، به همین دلیل این مولفه یکی از با اهمیت‌ترین اصول جامعه اسلامی به شمار می‌آید. دفاع از ارزش‌های اسلام و مقابله با تهاجم‌های فرهنگی و تقویت سبک زندگی اسلامی در جامعه، کمک شایانی به اقتصاد جامعه می‌کند، که کسب و به دست آوردن این مولفه‌های فرهنگی و تعلیم آن باید مد نظر همه مسئولان قرار بگیرد.^۷

حجاب و مرز فعالیت اجتماعی زنان

در عرصه فعالیت‌های اجتماعی اسلام حدودی را معین کرده است، که این حدود، مربوط به زن و اجازه داشتن او برای فعالیت نیست، مربوط به اختلاط زن و مرد است. اسلام روی این مساله حساسیت فراوانی دارد. اسلام معتقد است که مرد و زن باید زمان حضور یافتن در نقش آفرینی اجتماعی یک مرز بندی داشته باشند. اختلاط و امتزاج زن و مرد صحیح نیست، هم مردان و زنان باید این مساله را رعایت کنند. این حساسیت اسلام نسبت به روابط و نوع اختلاط مرد و زن در زمان حضور در اجتماع نمود و ظهور بیشتری دارد. برای اینکه جامعه دارای یک محیط سالم و امنیت باشد، باید که مرد و زن فعالیت‌های اجتماعی خود را با حفظ حریم عفت و حجاب در جامعه انجام دهند.^۸ این مساله مبتنی بر آن است که حجاب و عفت اسلامی را مبنای اصیل بدانییم و از حجاب چشمی گرفته تا حجاب پوشش و حجاب رفتاری را در برخورد با مردان نامحرم در زمان حضور در عرصه اجتماعی مد نظر داشته باشیم.

نتیجه گیری

۱. با بررسی مساله پژوهشی و اطلاعات جمع آوری شده به نتایج زیر دست یافتیم: یکی از مهم‌ترین و موثرترین اهداف جامعه بشری امروزه و در عصر معاصر تاثیر فرهنگ بر حضور فعالانه انسانها در جامعه اسلامی است که زنان یکی از شخصیت‌های مهم جامعه هدف برای برقراری ارتباط و حضور موثر در جامعه اسلامی به شمار می‌آیند. به همین دلیل بررسی تاثیر فرهنگ اسلامی جامعه هدف بر مقاومت‌های اجتماعی زنان یکی از مهم‌ترین مولفه‌های عصر حاضر است. در این نوشتار که با تکیه بر بیانات مقام معظم رهبری معظم له انجام گرفته است بر آنیم تا نظرات رهبری معظم له را در مورد مقاوت‌های اجتماعی زنان مورد بررسی قرار دهیم و تاثیر فرهنگ را بر مبنای جامعه هدف و اسلامی مورد واکاوی قرار دهیم.

۲. فرهنگ اصیل اسلامی از مهم‌ترین و موثرترین فرهنگ‌های عصر حاضر می‌باشد که با ظهور و بروز انقلاب فرهنگی در بین افراد جامعه اسلامی نمود بیشتری در جامعه دینی داشت. دین اسلام هم که بر حضور اجتماعی زنان در عرصه فرهنگی و اجتماعی شان و منزلت خاصی قائل است این موهبت بزرگ الهی را مورد تقدیر قرار داده و بر حضور زنان در عرصه‌های اجتماعی و چگونگی مقاومت‌های آنان در عرصه فرهنگی و سیاسی به ارائه راه حل‌های مبنایی در قرآن مجید اشاره نموده است. همچنین مقام معظم رهبریدر دیدارهای مختلف شان با زنان اسلامی چه جمعی از دانشجویان و زنان فعال فرهنگی و سیاسی به تبیین این مساله پرداختند و نقش زنان را بر نمود هر چه بیشتر فعالیت فرهنگی و اجتماعی و تاثیر شگرف آن را بر جامعه اسلامی پیش از پیش یاد آور شده اند.

^۷ فصلنامه بیداری اسلامی، آثار امام خمینی (رض) و مقام معظم رهبری، ۱۳۷۵

^۸ نگاه رهبری بر حجاب و عفاف در دیدار جمعی از بانوان نخبه، ۱۳۷۵ / ۱۲ / ۲۰

منابع

- [۱] قرآن کریم
- [۲] نهج البلاغه
- [۳] بزرگر، ابراهیم. صراط ضابطه هویت در اندیشه ورزی امام خمینی (رض) مطالعات ملی. سال دوم. پائیز ۱۳۷۹. ش: هویت ملی.
- [۴] برنجکار، رضا. آشنایی با فرق و مذاهب اسلامی. قم. موسسه طه. ج دوم. ۱۳۷۹
- [۵] حکمت و اندیشه دینی، تهران. موسسه فرهنگی نیا. ۱۳۸۳
- [۶] تمیمی، عبد الواحد. غرر الحکم و درالحکم. شرح جمال الدین خوانساری. تحقیق جمال الدین حسینی اموی. تهران. دانشگاه تهران. ۱۳۶۰
- [۷] خمینی، روح الله موسوی. در جستجوی راه از کلام امام دفتر بیت رهبری. فرهنگ تعلیم و تربیت تهران امیر کبیر ۱۳۶۴
- [۸] دهخدا، علی اکبر. لغت نامه. زیر نظر محمد معین و سید جعفر شهیدی. ۱۴ جلدی. تهران: ۱۳۷۳
- [۹] طباطبائی، محمد حسین. تفسیر المیزان. ترجمه محمد باقر موسوی همدانی. انتشارات محمدی. تهران: ۱۳۶۳
- [۱۰] محمدی، گیلانی. ۱۳۷۴. بیان فرهنگ اصیل از دیدگاه امام خمینی (رض). انتشارات: عروج. پورتال جامع امام خمینی (رض)
- [۱۱] مطهری، مرتضی. بررسی اجمالی مبانی اقتصاد و اسلامی. انتشارات حکمت
- [۱۲] مصباح یزدی، محمد تقی. نظریه سیاسی اسلام. موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (رض) ج ۱ و ۲. قم. ۱۳۷۹
- [۱۳] معارف قرآن. قم. موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (رض) ۱۳۷۶
- [۱۴] مطهری، مرتضی. انسان کامل. قم. دفتر انتشارات اسلامی. وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه قم. ۱۳۶۴
- [۱۵] انسان و سرنوشت. تهران. صدرا. ج چهاردهم. ۱۳۷۲
- [۱۶] مهدوی کنی، محمد رضا. نقطه‌های آغاز در اخلاق عملی. تهران. دفتر نشر فرهنگ اسلامی. ۱۳۷۱
- [۱۷] موفق، علیرضا. معنای زندگی. تاملی بر دیدگاه دین و مکاتب بشری. تهران. کانون اندیشه جوان. ۱۳۸۸
- [۱۸] میر باقری، محسن. فطرت و معرفت فطری. دانشنامه امام علی (ع) ج ۱. تهران. سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی. ۱۳۸۰
- [۱۹] نصرتی، علی اصغر. نظام سیاسی اسلام. ناشر تخصصی زن و خانواده. ۱۴۰۰. چاپ سوم
- [۲۰] نصیری، مهدی. اسلام و تجدد. کتاب صبح. تهران.